

## “KİTABI-DƏDƏ QORQUD” DASTANLARINDA İŞLƏNƏN KÖMƏKÇİ NİTQ HİSSƏLƏRİNİN VALENTLİK İMKANLARI

*Fərqanə Ağayeva*  
*BDU, doktorant*  
*guness@mail.ru*

### XÜLASƏ

Məqalə “Kitabi Dədə Qorqud” dastanında işlənən köməkçi nitq hissələrinin valentlik imkanları tədqiq edilmişdir. Valentlik nəzəriyyəsinin əsas problemləri valentliyə daxil olan aktantların vəziyyətinin, valentliyin, valentlik potensialının və valentlik quruluşunun analizində sintaksis və semantikanın nisbətinin müəyyənəşdirilməsidir. Məqalədə dilin potensial uyğun elementlərinin səviyyəsindən, məntiqi, semantik, sintaktik, qrammatik, leksik kimi müxtəlif valentlik növlərindən asılı olaraq dilçilikdə valentlik problemi ilə əlaqəli nəzəri məsələlər və məqamlar vurğulanır. Dilin sistematik xarakterinin elementlər arasındakı əlaqələrin bütün fəaliyyət dairəsində tanınması, eyni zamanda dilçilərin dilin sintaqmatik tərəfinə və simvolların xətti dərəcəsinə diqqəti cəlb etməsi dil əlaqələrinin qanunauyğunluqları kimi nəzəriyyələrin öyrənilməsinə kömək etmişdir. Sözün valentliyi linqvistik sintaqmatik potensialdır və sintaqmatik əlaqələrin sistematik təsvirini verən müxtəlif kombinatorial lüğətlər yaradarkən nəzərə alınmalıdır.

*Açar sözlər: valentlik, nitq hissələri, semantika, sintaqmatika, “Kitabi-Dədə Qorqud”*

Nitq hissələri ilə bağlı bir sıra nəzəri məsələlərin araşdırılması, onların sintaqmatik baxımdan təhlili, eləcə də digər dil vahidləri ilə əlaqəli işləklilik xüsusiyyətləri, valentlik imkanları xüsusi tədqiqat tələb edən aktual problemlərdəndir. Dilin xüsusi funksionallığa malik vahid sistem kimi qəbul olunması onu təşkil edən elementlərin qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərən mexanizm kimi araşdırılmasını tələb edir. Müasir dilçilikdə mühüm linqvistik kateqoriyalardan biri hesab olunan valentlik müxtəlif dil səviyyələri üzrə dil vahidlə-

rinin əlaqələnmə xüsusiyyətlərini əks etdirməklə dilin inkişafı və funksional-lıq mexanizminin anlaşılması məqsədilə qrammatik quruluşun mahiyyətinin açılması üçün təhlili nəzərdə tutur [12, s. 49].

Müasir dilçilikdə xüsusi diqqət yetirilən nəzəriyyələrdən olan valentlik nitq prosesində sözün semantik-sintaktik və funksional baxımdan öyrənilməsi nəticəsində meydana çıxan araşdırmalardan sonra aktualıq kəsb etmişdir. Valentlik nəzəriyyəsinin əsasında sözün leksik semantikasının açılmasında rol oynayan semantik sintaqmaların, digər sözlərlə uzlaşma imkanlarının öyrənilməsi dayanır. Substansional-semantik fakt kimi valentlik sözün mənası və bu mənanın cümlə konstruksiyasında reallaşması ilə bağlı məsələləri əhatə edir. Valentlik nəzəriyyəsinin obyektivliyi və elmi-praktik əhəmiyyəti sözün leksik-semantik potensialına görə müəyyən olunur. Sözün “ruhu” hesab olunan semantika onun digər sözlərlə əlaqələnmə, uzlaşma imkanını təmin edir [8, s. 200]. Deməli, sözə substansional yanaşmada valentlik sözün nitqdə işləkliyini müəyyən edən daxili imkanların əks olunduğu semantik-sintaktik xüsusiyyət kimi dərk olunur. Həm söz birləşmələri, həm cümlə – onların formalaşması valentlik amili ilə birbaşa bağlıdır.

Dildə valentliyin səciyyəvi xüsusiyyətləri və növü dilin tipoloji quruluşundan da asılıdır. Belə ki, hind-Avropa dilləri üçün məntiqi valentlik daha səciyyəvidirsə, iltisəqi dillərdə, eləcə də türk dillərində bu mövqedə morfoloji valentliyin üstünlüyü diqqəti cəlb edir. Bu dillərdə sözün morfoloji forması əsasında onun valentlik imkanlarını müəyyən etmək mümkündür.

Nitq hissələrinin valentlik imkanları həm qrammatik, həm də leksik xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla təhlili olunur. Qeyd olunan aspektdən yanaşma adətən feilin işləklik xüsusiyyətlərinin səciyyəvləndirilməsi, feilin digər nitq hissələri ilə əlaqəli şəkildə yeni konstruksiyalar yaratmaq imkanlarından bəhs olunur. Lakin digər nitq hissələri kimi, köməkçi nitq hissələri də həm məna, həm də qrammatik imkanlar, struktur xüsusiyyətlər baxımından maraqlı əlaqə göstəricilərinə malikdir.

Nitq hissələrinin valentlik imkanları konkret olaraq hər hansı nitq hissəsinin səciyyəvi xüsusiyyətləri, bu xüsusiyyətlərdən doğan əlaqələnmə göstəriciləri və onların nitq zəncirində reallaşma qanunauyğunluqlarından asılı olaraq fərqli şəkildə təzahür edir. Müxtəlif sözlər arasındakı bu əlaqələrin nitq prosesində aktuallaşması, onların fərqli səciyyəvi “dil-nitq” dixotomiyası

prizmasından nəzərdən keçirilir [9, s. 16].

Nitq hissələrinin valentliyini müəyyən edən mühüm amillərdən biri kimi semantika eyni zamanda sözlərin sintaktik valentliyini yönləndirən və dəqiqləşdirən əlamət kimi çıxış edir. Semantik xüsusiyyətlər sözlərin müxtəlif nitq hissələri ilə əlaqəsini, beləliklə də, valentlik imkanlarını müəyyən edən amillərdəndir. Valentlik imkanları nitq prosesində aktuallaşdığından bir məsələni də diqqətdən kənar saxlamaq olmaz: dil vahidinin valentlik imkanlarına kontekst və şəraitdə öz təsirini göstərir. Belə məqamlarda dil vahidinin törədici potensialı valentliyin imkanlarını müəyyən edən amil kimi çıxış edir. B.Abramov sözlərin uzlaşma imkanlarını bütün nitq hissələrinə məxsus xüsusiyyət kimi dəyərləndirir [1, s. 139].

Linqvistik ədəbiyyatda bir çox dilçilər tərəfindən köməkçi nitq hissələrinin valentliyi məsələsi onların sinsemantik səciyyəyə malik olması əsas gətirilərək inkar olunur. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, sinsemantik səciyyə daşmasına baxmayaraq, köməkçi nitq hissələri də özünəməxsus “məna”ya, məntiqi və qrammatik göstəricilərə malikdir. Valentlik əslində bütün nitq hissələrinin səciyyəvi əlamətlərindəndir. Fərqlərə gəlincə, bu, əsasən, ifadə imkanları baxımından müxtəlif xüsusiyyətlərə malik olmaları, eləcə də cümlədə çəkisinin fərqi baxımından dəyərləndirilə bilər. Məhz bu baxımdan yanaşdıqda, təbii ki, feil, isim və sifətin valentlik imkanları köməkçi nitq hissələrinə nisbətə üstünlüyü ilə diqqəti cəlb edəcək. Cümlənin özəyini, qrammatik əsasını təşkil edən nitq hissələrinin valentlik imkanlarının yüksəkliyi şübhə doğurmur. Bəzən əsas nitq hissələrinin valentlik imkanları süni şəkildə “şişirdilir”. Belə olduqda feilin valentliyini atomun valentliyi ilə müqayisə edən alimlər cümlədə feildən əvvəl və sonra işlənən əlavə sözlərin səciyyəsinə və kəmiyyətini feilin valentliyi ilə əlaqələndirirlər [10, s. 62].

Müasir dövrdə dil vahidlərinin məzmun planı ilə bağlı xüsusiyyətlərinin araşdırılması daxili əlaqələrin müəyyən olunmasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. O.Axmanova bu əlaqələri “uzlaşma” termini ilə ifadə edərək ondan “nitqdə elementlərin bir-biri ilə əlaqələnmə imkanı, sintaktik əlaqənin qurulması” kimi bəhs edir [2, s. 433]. Linqvistik terminlərlə bağlı digər lüğətdə “valentlik” sözün digər sözlərlə birləşmə yaratma imkanı, “əlaqələnmə” isə nitqdə dil elementlərinin bir-biri ilə əlaqələnmə imkanı kimi izah olunur [11, s. 71]. T.Jerebilo öz lüğətində valentliyi əsasən feillərlə əlaqələndirərək “sin-

taktik baxımdan tabeedicı və asılı sözlərin əlaqələnmə xüsusiyyətlərinin reallaşması” kimi təqdim edir [6, s.52].

“Bütövlükdə funksionallığı nəzərə alınmaqla dilin sistem təşkil etməsinin qəbulu onun elementləri arasında əlaqələrin sistemli səciyyəyə malik olduğu ehtimalını təsdiqləyir” – deyən L.Şerba [15, s. 12] valentliyi elementlərin başqa elementlərlə tamamlanacaq açıq mövqeyə malik olması kimi izah edir [15, s. 157]. Bu xüsusiyyətlər sözlərin real və potensial əlaqələnmə imkanlarından danışmaq üçün şərait yaradır. Bu isə öz növbəsində, nitq prosesində dil vahidlərinin əlaqələnməsi ilə bağlı dilin qanunauyğunluqlarını nəzərə alaraq işlək modellərin qurulmasını mümkün edir. Törədici qrammatikanın təqdim etdiyi nəzəri əsaslar dil vahidlərinin əlaqələnməsi və fərqli modellərin meydana çıxması ilə bağlı variantların izlənməsi hallarını aşkarlamaq üçün daha uyğun görünür. Müasir sintaktik konsepsiyalar cümlənin yalnız sintaktik struktur vasitəsilə deyil, həm də sintaktik mövqenin leksik baxımdan dolğunlaşması hesabına səciyyələndirilməsi ilə bağlı ideyaları əhatə edir. Leksəmlər sintaktik konstruksiyanın formalaşmasında əhəmiyyətə malik olduğundan yalnız məna ilə bağlı məlumat “toplusu” kimi yox, yeni keyfiyyət göstəricisi kimi dəyərləndirilir. Belə olduqda, feili cümlənin həm semantik, həm də sintaktik baxımdan mərkəzi – nüvəsi hesab edən verbosentrik nəzəriyyədə olduğu kimi, bütün xüsusiyyətlər diqqət mərkəzində saxlanılır.

Dilçilikdə tədqiqini gözləyən xüsusi problemlərdən biri kimi diqqəti cəlb edən valentlik məsələsi dil vahidinin funksionallığının qeydə alındığı dil səviyyəsindən asılı olaraq fərqli şəkillərdə təzahür edə bilər: məntiqi, semantik, sintaktik, qrammatik, leksik səviyyədə valentlikdən bəhs etmək mümkündür.

Sözün əhatəsində olan elementlərlə əlaqəsinin müəyyən olunması onun müxtəlif səviyyələrdə valentlik imkanları barədə təsəvvür yaradır. Bu münasibətlərin müəyyən olunmasında semantik amillərlə yanaşı, məntiqi göstəricilər də aparıcı rola malikdir. Semantik valentlikdən fərqli olaraq, məntiqi valentlik universal səciyyə daşıyır. J.Vandriyes yazırdı ki, ümumbəşəri məntiq mövcuddur və əsas məntiqi kateqoriyalara biz bütün düşünən insanlarda təsadüf edirik. Bu kateqoriyalar təbii olaraq, qrammatik kateqoriyaların əsasında dayanır [5, s. 112]. Semantik valentlik anlayışına görə, bir sözdə tamamlanmış məna çaları sözün əlaqədar olduğu digər leksemlərin hesabına tamamlanır və məna bütövlüyü təmin olunur. Leksik valentlik sözün digər sözlərlə

əlaqələnmə potensialına əsaslandığından sözlər, söz birləşmələri və cümlələr arasında leksik və funksional-semantik məna ümumiliyini nəzərdə tutur. D.Şmelyova görə, təbiətinə görə fərqli olan leksik və sintaktik uyğunluq əslində hər bir konkret sözün vahid və bütöv semantikasının meydana çıxmasının iki pilləsini – mərhələsini təşkil edir [14, s.142].

Qrammatik valentlik anlayışı müəyyən nitq hissəsinə aid sözün fərqli situasiyalarda bəlli qrammatik formalarla işlənmə – əlaqələnmə imkanını nəzərdə tutur. L.Zinder qeyd edir ki, sözlərin qrammatik baxımdan əlaqələnməsi iki fərqli formada təzahür imkanını ehtimal etməyə şərait yaradır: müəyyən sözdən sonra məhz hansısa nitq hissəsinin meydana çıxma ehtimalı və müəyyən qrammatik formadan sonra bəlli qrammatik formanın gəlməsi ehtimalı [7, s. 128]. Qrammatik valentlik ilk növbədə, sözün hansı nitq hissəsinə aid olması ilə müəyyənləşir. Lakin bu halda da bəzi incə məqamlar nəzərə alınmalıdır: elə xüsusiyyətlər var ki, bütövlükdə müəyyən qrup nitq hissələrinə, elə məqamlar var ki, yalnız dar çərçivədə söz qrupuna aid ola bilər.

Valentlikdən bəhs olunduqda müxtəlif səviyyələr üzrə əlaqələnmə xüsusiyyətləri fərqləndirilsə də, əsasən məntiqi, semantik və sintaktik valentlik diqqət mərkəzində saxlanılır [13, s.188]. Valentliyin dil səviyyələri üzrə təhlil olunması bu hadisənin mahiyyətinin daha detallı şəkildə açılmasını təmin edir.

Valentliyin səciyyəvi xüsusiyyəti kimi dilçilik ədəbiyyatında aktiv və passiv valentlikdən bəhs olunur. Bu terminlə yanaşı olaraq, hətta sol və sağ valentlik ifadələri də işlədilir [8, s. 75-76]. Aktiv valentlik idarəedici sözlərə, passiv valentlik asılı sözlərə aid edilir [3, s. 133]. Deməli, köməkçi nitq hissələri passiv valentlik kateqoriyasına aiddir.

Hər hansı nitq hissəsinin valentlik göstəricilərini müəyyən etmək məqsədilə cümlənin ümumi məzmunu və bu məzmunun çatdırılmasına xidmət edən struktur xüsusiyyətlərin vəhdəti, onların uzlaşma qanunauyğunluqları nəzərdən keçirilir. Forma və məzmunun uyğunlaşmasını şərtləndirən amillər dildə tarixən inkişaf edərək formalaşmış xüsusi sintaktik modellərin meydana çıxması ilə nəticələnmişdir. Odur ki, hər hansı nitq hissəsinin, eləcə də köməkçi nitq hissələrinin valentlik imkanlarının təhlili dolayısı ilə bu dil vahidlərinin inkişaf qanunauyğunluqlarını və funksionallıq xüsusiyyətlərini aşkarlamaq üçün də faktlar verə bilər. Azərbaycan dilinin tarixi inkişaf xüsusiyyətləri ilə bağlı bir çox faktları yaşıdan “Kitabi-Dədə Qorqud” abidəsi köməkçi nitq

hissələrinin formalaşma istiqamətləri, eləcə də onların valentlik imkanlarının nəzərdən keçirilməsi üçün mənbə kimi çıxış edir.

Dil vahidlərinin müəyyən əlamətlər əsasında qruplaşması şəklində təzahür edən nitq hissələri konkret kateqorial-qrammatik mənaya və müvafiq funksiyaya malik olur. Məna paradiqmatik, funksiya isə nitq hissəsinin sintaqmatik xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Sintaktik valentlik nitq hissələrində paradiqmatik və sintaqmatik aspektlərin kəsişmə məqamını əks etdirir. Məlumdur ki, dildə inkişafı ilə bağlı dəyişmələrin nəticəsi olaraq müəyyən dil vahidlərinin bir nitq hissəsindən digərinə keçidi mümkündür. Tarixən köməkçi nitq hissələrinin formalaşması da məhz belə keçidlərin – əsas nitq hissələrindən törəmənin nəticəsi kimi izah olunur. Belə keçid zamanı dil vahidi bütövlükdə və ya qismən mövcud valentlik imkanlarını saxlamaqla yeni əlaqə göstəriciləri də qazanır. Müasir səviyyədə müxtəlif nitq hissələri kimi işlənərək omonim vahidlər kimi diqqəti cəlb edən sözlər məhz bu kateqoriyaya aid edilə bilər. “Kitabi-Dədə Qorqud”da “Sonra məni ya öldürün, ya da diri aparın!” (zərf) və “Səndən sonra mən neylərəm?” (qoşma) cümlələrində bir söz qrupundan digərinə keçən dil vahidinin həm semantik, həm də sintaktik baxımdan valentlik imkanlarını qoruduğunu görürük.

Digər tərəfdən, “Kitabi-Dədə Qorqud”da işlənən köməkçi nitq hissələrinin aid olduğu sözlərlə morfoloji baxımdan əlaqələnmə imkanları da müasir işləklik imkanlarından fərqlənməməsi ilə diqqəti cəlb edir:

Bəylər hamı ov üçün atlandılar.

“Bu ad bu igid üçün uğurlu olsun!” - dedilər.

Qalın Oğuz bəyləri Beyrək üçün böyük yas tutdular.

Yalançı oğlu Yalancıq yay sındığı üçün bərk qəzəbləndi.

Əgər bu dediyim şeyləri gətirərsinizsə, bacımı verdim. Amma gətirməsən, bu dəfə öldürmədim, o vaxt öldürərəm!”.

Qarşılaşdırma bağlayıcısı kimi işlənən “amma” bağlayıcısı “Kitabi-Dədə Qorqud”da bir çox məqamlarda məhz bu funksiyanı yerinə yetirir:

Atamdan can istədim, amma vermədi.

Çobanın içinə qorxu düşdü. Amma qızın ayrılığından bənizi saraldı.

Lakin bu dil vahidinin fərqli məna çalarına malik variantına da təsadüf edirik: Pəri qızı qanad çalıb uçdu. Dedi: “Çoban, il tamam olanda məndəki əmanətini gəl, al! . Amma oğuzların başına bəla gətirdin!”.

Dildə sabitləşən struktur modellərin nitq prosesində cilalandığını diqqət mərkəzində saxlayaraq demək olar ki, məna əlaqələri ilə yanaşı, sintaktik əlaqələr, xüsusilə tabelilik əlaqələri söz qruplarının əlaqələnməsində həlledici rola malik amillərdəndir. Bu məsələdə hər bir dil vahidinin daxili mahiyyətindən doğan səciyyəvi xüsusiyyətləri və ümumi qrammatik qanunauyğunluqların nəzərə alınması zəruridir.

Cümlədə sözlərin valentlik imkanlarının araşdırılması həm nəzəri, həm də praktik baxımdan əhəmiyyətə malikdir. Dil sistemində mövcud qrammatik əlaqə və münasibətlərin öyrənilməsi sözlərin nitq hissələri üzrə təsnifi məsələsində etibarlı mənbələrdən biri kimi çıxış edir. "... bəzi hallarda hər hansı sözün aid olduğu leksik-qrammatik qrupu müəyyən etmək üçün uzlaşma amili sözdəki morfem göstəricilərindən az əhəmiyyətli olmur" [4, s.174]. Təbii ki, leksik xüsusiyyətlərə dayanan uzlaşmaya nisbətən qrammatik formanın funksionallığına əsaslanan uzlaşmanı müəyyən etmək daha asandır. Qrammatik xüsusiyyətləri ifadə edən formal əlamətlər əsasən dilin daxili qanunları ilə tənzimlənən proseslərin nəticəsi olduğu halda, leksik səciyyəvi əlaqələr eks-talinqvistik amillərə qarşı daha həssas olması ilə seçilir. Bundan əlavə, leksik əlaqələnmə kontekstdən daha çox asılı olması baxımdan da diqqəti cəlb edir. Odur ki, sözün leksik baxımdan çəkisini hərtərəfli şəkildə müəyyən etmək üçün dil elementinin semantik-sintaktik valentlik mexanizminin öyrənilməsi mühüm şərtlərdəndir.

## ƏDƏBİYYAT

1. Абрамов Б.А. Типология элементарного предложения в современном немецком языке. Бишкек: 2000.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. 2-е изд., стер. –М : УРСС : Едиториал УРСС, 2004
3. Берков В. П., Засорина Л. Н. Понятие валентности в языке // Вестник Ленинградского университета. Серия истории, литературы и языка. 1961, Вып. 2, № 8, с. 133-139.,
4. Бондарко А. В. Теория морфологических категорий. Л.: Наука, 1976
5. Вандриес Е. Ж. Язык. М.: Соцэкгиз, 1937



6. Жеребило Т.В. Словарь лингвистических терминов. Изд. 5-е, испр. и доп. Назрань: ООО “Пилигрим”, 2010
7. Зиндер Л. Р. О лингвистической вероятности // Вопр. языкознания 1958, № 2, с. 122-134
8. Moskalskaya O. Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. М.: Hochschule, 1975
9. Найманова Ч.К. Лингвистический статус валентности и сочетаемости в разносистемных языках: Автореферат докт. дис. филол. наук. Бишкек: 2006
10. Пыриков А.В. Скрытые валентностные свойства основных морфологических классов слов. Барнаул, 2006
11. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. 2-е изд.- М.: Просвещение, 1976.
12. Солганик Г. Я. Валентность как лингвистическая категория // Русский язык за рубежом. 1994, № 4, с. 49-55
13. Степанова М. Д., Хельбиг Г. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке. М.: Высшая школа, 1978
14. Шмелев Д.Н. Синтаксическая членимость высказываний в современном русском языке. М.: Наука, 1976
15. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Л.: Наука, 1974



## ВАЛЕНТНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ ВСПОМОГАТЕЛЬНЫХ СЛОВ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ЭПОСЕ ДЕДЕ ГОРГУД

Фаргана Агаева

### РЕЗЮМЕ

*В статье исследуются валентные возможности вспомогательных частей речи, используемых в эпосе “Книга Деде Горгуда”. Валентность – это лингвистический синтагматический потенциал, который следует учитывать при создании различных комбинаторных словарей, обеспечивающих системное описание синтагматических отношений. Основные задачи теории валентности – определение соотношения синтаксиса и семантики при анализе состояния валентности, валентного потенциала и валентной структуры актантов, присутствующих в валентности. В статье исследованы теоретические вопросы и моменты, связанные с проблемой валентности в лингвистике, в зависимости от уровня потенциально релевантных элементов языка, различных типов валентности, таких, как логическая, семантическая, синтаксическая, грамматическая, лексическая. Системный характер языка, признание взаимосвязей между элементами во всех сферах деятельности, а также внимание лингвистов к синтаксической стороне языка и линейной степени символов помогли изучить теории, такие, как закономерности языковых связей.*

**Ключевые слова:** валентность, части речи, семантика, синтагматика, эпос Деде Горгуд.

**VALENCE POSSIBILITIES OF AUXILIARY PARTS OF SPEECH DEVELOPED IN THE BOOK OF DADA GORGUD***Fergana Agayeva***SUMMARY**

The article examines the valence capabilities of the auxiliary parts of speech used in the epic “The Book of Dede Gorgud”. Valence is a linguistic syntagmatic potential that should be taken into account when creating various combinatorial dictionaries that provide a systematic description of syntagmatic relations. The main tasks of the theory of valence are to determine the ratio of syntax and semantics when analyzing the state of valence, valence potential and valence structure of actants present in valence. The article investigates theoretical issues and issues related to the problem of valency in linguistics, depending on the level of potentially relevant elements of the language, various types of valency, such as logical, semantic, syntactic, grammatical, lexical. The systemic nature of the language, the recognition of the interrelationships between elements in all spheres of activity, as well as the attention of linguists to the syntactic side of the language and the linear degree of symbols helped to study theories, such as the patterns of linguistic relationships.

**Keywords:** *valence, parts of speech, semantics, syntagmatics, Book of Dada Gorgud.*